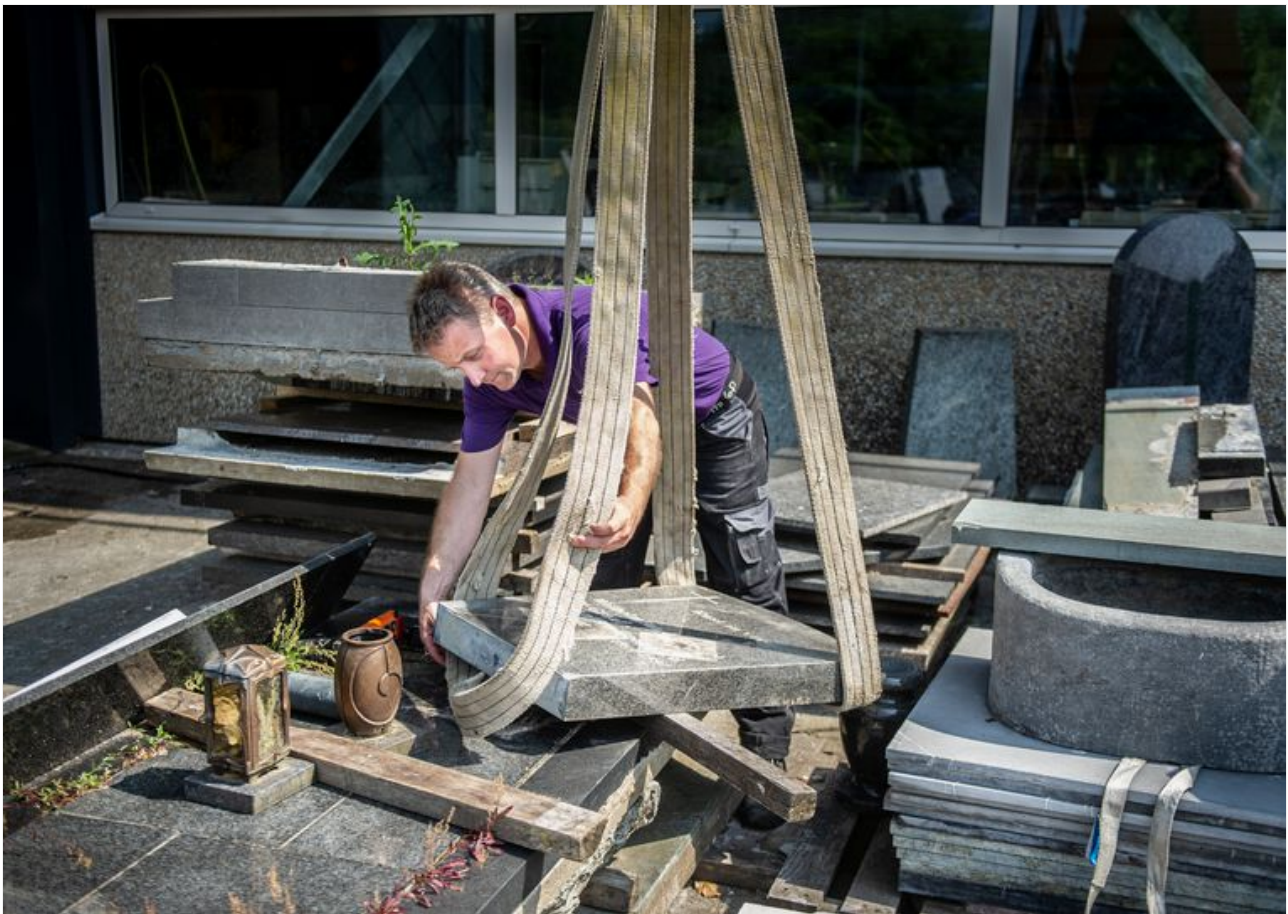


Een tweede leven voor de grafsteen

Robin van Wechem– Trouw, 1 juni 2018



© Koen Verheijden

Het klinkt wellicht wat tegenstrijdig, maar ook grafmonumenten hebben niet het eeuwige leven. Als een graf wordt geruimd, belandt de steen via de puinbak in het asfalt. Met Circle Stone moet dat veranderen.

Een kunstenaar wil Jeroen van Leeuwe zichzelf niet noemen. En 'stenenredder' klinkt nogal oneerbiedig voor iemand die grafmonumenten een nieuw leven geeft. Toch is het duidelijk dat de liefde voor zijn vak gelijk opgaat met de waardering van het materiaal. "Weggooien is zo zonde." Van Leeuwe loopt door de showroom naar de werkplaats van zijn steenhouwerij in Nijmegen. Op de grond van de ruime loods ligt een dun laagje water, gevolg van de continue schuur- en slijpwerkzaamheden waarbij het stof moet worden afgevangen. Hij wijst op de proef-opstelling van een graf: verticale stroken steen in verschillende kleuren zijn omrand met een houten omlijsting.

Eigen ontwerp, zegt Van Leeuwe boven het geluid van de slijpmachines uit. "Ik wilde dat het hergebruik van de materialen zichtbaar is. In deze strook zie je bijvoorbeeld dat we het ornament

erin hebben laten zitten. Door de opbouw in stroken kan het monument, de grafsteen dus, de liggende plaat en de omlijsting in een volgende levensfase in zijn geheel worden hergebruikt.”

Van afval tot grondstof

Het is alweer vijftien jaar geleden dat de steenhouwer een telefoontje kreeg met de vraag of hij grafmonumenten wilde komen ophalen van een begraafplaats. Als de grafrechten vervallen en niet worden verlengd, wordt een graf geruimd. De steen, plaat en omlijsting worden na toestemming van de nabestaanden eigendom van de begraafplaats, die er vaak vanaf wil.

Van Leeuwe reed naar de begraafplaats en keurde de verweesde stenen. Er zat niet veel bruikbaar tussen. "Er zaten scheuren in en het meeste was te dun om opnieuw te bewerken. We moesten ongeveer 95 procent weggooien." Het zette hem aan het denken over manieren om afval om te zetten in grondstof.



© Koen Verheijden

Dwargarbeid bij granietwinning

Inmiddels ligt het percentage herbruikbare materialen van grafmonumenten hoger, op zo'n 20 procent. Dat komt doordat het aanbod groeit. Mensen weten de steenhouwer steeds beter te vinden, waardoor hij selectiever wordt en vaker 'nee' moet verkopen. Een andere verklaring voor die stijging is de kwaliteit van de grafmonumenten. Decennialang waren die van Belgisch hardsteen, dat gek genoeg een vrij zacht materiaal is. Inmiddels is graniet, een veel hardere steensoort, het standaard-materiaal.

Graniet is misschien duurzaam vanwege de lange levensduur, maar dat geldt zeker niet voor de winning en bewerking. Steengroeves in India zijn berucht vanwege het hoge percentage gedwongen arbeid: mijnwerkers die een lening aangaan bij hun baas en daar vanwege de woekerrentes nooit meer vanaf komen. Ze slijten hun leven als verborgen slaaf voor de productie van aanrechtbladen, badkamertegels en grafstenen.

Behalve gedwongen arbeid en incidentele kinderarbeid zijn ook slechte arbeidsomstandigheden een hardnekkig probleem, stelde een coalitie van India Committee Nederland, Stop Child Labour en Kerk in Actie vorig jaar in een rapport over de schaduwkanten van granietwinning. India is wereldwijd de grootste leverancier van graniet, in China wordt het vooral veel bewerkt en doorverkocht. Daar komt bij dat het flink wat energie kost (en uitstoot van CO₂, stikstof en zwavel oplevert) om die duizenden kilo's steen naar Europa te verschepen.

Daarom vindt Van Leeuwe het des te belangrijker dat we hier in het westen zorgvuldig met het materiaal omgaan. Hij wijst op een steen met een uitgehakte bloem in de linkerhoek. Aan de rechterkant is de ovale beeltenis van een jongen verwerkt. De ouders werden slecht ter been en konden het graf niet meer zo makkelijk bezoeken. Ze hebben hun zoon alsnog laten cremen om hem dichtbij te kunnen houden. De grafsteen van Bararp, een exclusief materiaal uit Scandinavië, is bij Van Leeuwe terechtgekomen. Gelukkig is hij 12 centimeter dik, want de bronzen letters zitten er 2 centimeter diep in verankerd. Dat is er nog wel af te slijpen.

"Mensen associëren hergebruik jammer genoeg al snel met tweedehands"

**Jeroen van Leeuwe,
Steenhouwer en eigenaar
natuursteenbedrijf**

Het mooiste graf

De duurzaamste manier van hergebruik is het overplaatsen van een volledig monument van het ene graf naar het andere. Dat gebeurt volgens Van Leeuwe nauwelijks. Klanten willen toch iets unieks. Daarom probeert hij een eigen draai te geven aan monumenten, met de wensen van de klant als uitgangspunt.

Toch loopt de vraag naar hergebruikte grafmonumenten nog ver achter op het aanbod. Zo'n 5 tot 10 procent van de graf-monumenten die Van Leeuwe verkoopt, gaan een tweede leven tegemoet.

"Mensen associëren hergebruik jammer genoeg al snel met tweedehands. Ik zeg dan wel eens: 'Een steen heeft 350 tot 500 miljoen jaar in de aarde gezeten. Wat maken die twintig tot dertig jaar op een graf dan nog uit?'"

Ron Drijver is het daar helemaal mee eens. Hij zocht een steen voor het graf van zijn jongste zus. Op de binnenplaats van Van Leeuwe vond hij een zwart monument met verschillende ornamenten en een plek voor een kaars en kandelaar. Hij is er heel blij mee. "Het is het mooiste graf van het kerkhof."



© Koen Verheijden

Positieve communicatie

Om het hergebruik van grafmonumenten uit het verdomhoekje te halen is Circle Stone opgericht, een initiatief van stichting GreenLeave. GreenLeave is vier jaar geleden ontstaan vanuit de behoefte van zes uitvaartondernemers om de sector te vergroenen. Inmiddels telt het samenwerkingsverband twaalf leden die ongeveer 30 procent van de markt in Nederland bedienen. Uitvaartondernemers die zijn aangesloten bij GreenLeave bieden voor elk onderdeel in het proces een duurzame(re) optie aan.

Het meest vervuilende onderdeel van een begrafenis is de rouwstoet. Daar valt weinig aan te doen, behalve elektrisch of motorvrij vervoer gebruiken. De kist en het grafmonument hebben ook een grote milieu-impact, vertelt Esther Molenwijk, mede-oprichter van GreenLeave. "Zeker bij het grafmonument was meteen duidelijk dat het om laaghangend fruit gaat. De milieubelasting van graniet is zo hoog dat de vraag eerder is waarom je het niet zou hergebruiken."

De website van Circle Stone is sinds vorige week in de lucht. Tijdens de Week van de Begraafplaats, deze week, was er meteen animo voor het initiatief. Twaalf steenhouwers hebben zich al aangemeld, wat inhoudt dat ze minstens een hergebruikt grafmonument in de showroom hebben staan. Daarnaast is het de bedoeling dat ze een poster voor het raam hangen en klanten een folder meegeven waarin uitleg staat over de manier waarop natuursteen wordt gewonnen en afgedankt.

Molenwijk hoopt dat het een kwestie is van informeren voordat mensen overstag gaan. "Veel steenhouwers voelen zich oncomfortabel bij het idee hergebruikt materiaal aan te bieden.

“Het percentage herbruikbare materialen van grafmonumenten ligt op zo'n 20 procent

De duurzaamste manier van hergebruik is het overplaatsen van een volledig monument van het ene graf naar het andere

Veel steenhouwers voelen zich oncomfortabel bij het idee hergebruikt materiaal aan te bieden”

**Esther Molenwijk,
stichting GreenLeave**

Met Circle Stone willen we laten zien dat je daar ook positief over kunt communiceren. Tegelijkertijd helpen we consumenten die duurzaamheid belangrijk vinden op weg naar een hergebruikt monument."

Jeroen van Leeuwe bedient intussen in zijn Nijmeegse werkplaats de afstandsbediening van de hefinstallatie. Hij manoeuvreert een oude grafsteen op een kruiwagen en rijdt hem naar de slijpmachine. De steen oogt bescheiden, maar weegt alsnog zo'n 80 kilo. De eerste diamant die Van Leeuwe op het apparaat zet, slijpt de letters weg. De andere schijven die achter de machine aan de muur hangen, zijn nodig om de steen af te werken. Van Leeuwe maakt de steen droog om het verschil in kleur te laten zien. Nog een ronde polijsten en hij is weer zo goed als nieuw.